

Rapport 2006:94

Arkeologisk förundersökning/antikvarisk kontroll

Brandlager i åbrinken Vadstenagatan-Skenaån

RAÄ 5
Skänninge stad
Mjölby kommun
Östergötlands län

Ann-Charlott Feldt

Brandlager i åbrinken

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	4
Områdesbeskrivning	4
Syfte och metod	6
Undersökningsresultat	6
Källor	7
Tekniska uppgifter	8
Bilaga 1. Profilritning	9

Ö S T E R G Ö T L A N D S L Ä N S M U S E U M
K U L T U R M I L J Ö A V D E L N I N G E N

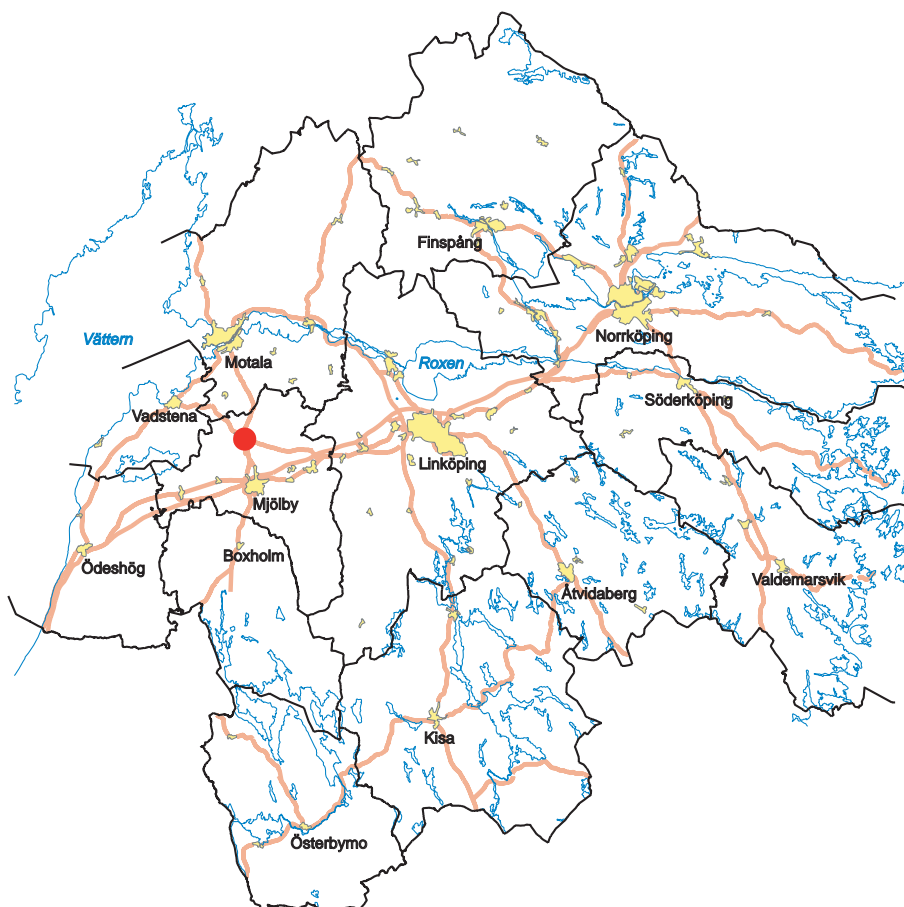
Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013 - 23 03 00 • Fax 013 - 12 90 70
lansmuseum@lansmus.linkoping.se • www.linkoping.se/lansmuseum

Sammanfattning

Under december 2006 utförde Östergötlands länsmuseum en arkeologisk förundersökning i form av en antikvarisk kontroll. Undersökningen gjordes i samband med schaktning för ett stopp i avloppet i grönområdet öster om Skenaån och söder om Vadstenagatan, direkt väster om kvarteret Stadslagen 2 i Skänninge. Arbetet utfördes på uppdrag av Mjölby kommun, Tekniska kontoret.

Schaktet grävdes ner till 1,5-1,8 m djup. Större delen av schaktningen berörde endast moderna fyllnadsmassor och påförd matjord. På ett kortare parti i schaktets mellersta del framkom flerskiktade, feta kulturlager, raseringsmassor och ett kraftigt brandlager med bränt trä. Kulturlagren kunde följas längs en drygt 2 m lång sträcka. Schaktet grävdes inte ner till undergrunden, varför det är möjligt att kulturlager kan finnas under fyllnadsmassorna längs hela sträckningen.

Ann-Charlott Feldt
antikvarie

Figur 2. Utdrag ur Digitala fastighetskartan med undersökningsområdet markerat. Skala 1:2 500.

Inledning

Under december 2006 utförde Östergötlands länsmuseum en arkeologisk förundersökning i form av en antikvarisk kontroll i samband med schaktning för ett stopp i avloppet i grönområdet öster om Skenaån och söder om Vadstenagatan, direkt väster om kvarteret Stadslagen 2 i Skänninge. Arbetet utfördes på uppdrag av Mjölby kommun, Tekniska kontoret.

Den antikvariska kontrollen utfördes efter muntligt beslut från Länsstyrelsen i Östergötlands län. Uppdragsgivaren stod för de arkeologiska kostnaderna. Ansvarig för fält- och rapportarbete var undertecknad. Sammanlagt omfattade arbetet ett ledningsschakt på ca 18 m, samt ett mindre schakt i anslutning till en befintlig VA-brunn för att plugga igen densamma. Arbetet utfördes inom RAÄ 5, Skänninges medeltida stadsområde.

Områdesbeskrivning

Skänninge är beläget centralt i ett öppet jordbrukslandskap. Staden tycks ha vuxit fram successivt under 1000- och 1100-talet och omnämns första gången år 1178. Staden når sin höjdpunkt under senare delen av 1200-talet och 1300-talet. 1400-talet innebar en stark tillbakagång och under 1500-talet verkar Skänninge snarast haft karaktär av förstorad bondby.

Generellt är kulturlagren i Skänninge diffusa och svåra att datera. Brandlager från de stora stadsbränderna kan bara spåras fläckvis i staden. Sannolikt har bebyggelsen varit gles i förhållande till många andra medeltida städer. Detta gör att begränsningarna för den medeltida staden är osäkra. Vid undersökningar inom och i anslutning till stadsområdet har både förhistoriska och tidigmedeltida lämningar påträffats vid flera tillfällen, vilket antyder en platskontinuitet från järnåldern och fram till dagens stad (Feldt 2004).

Stadens två äldsta stenkyrkor, Allhelgonakyrkan (RAÄ 11, Skänninge) och S:t Martins kyrka (ingår i RAÄ 1, Skänninge), var belägna på varsin sida om Skenaån. De dateras båda till 1100-talet. S:t Martins kyrka, väster om Skenaån, omnämns första gången i en donationshandling för ett nunnekloster (S:ta Ingridis kloster) som upprättades senast år 1275 (DS 885). Vid undersökningar 1939 påträffades tre i stort sett intakta gravar med sk runristade gravmonument (Wallenberg 1984). Gravarna ses som ett indicium på att stenkyrkan föregåtts av en träkyrka med en kristen begravningsplats redan under missionstid.

På stadskartan från 1713 finns endast en smal passage eller strandremsa mellan Skenaån och tomterna i de kvarter som nu benämns Folkungen och Stadslagen. Från denna strandremsa ledde då precis som idag en gata, nuvarande Korpogatan, upp mot stadens centrum. Gatan har sannolikt haft funktion som vattu-

gata, där de stadsbor som inte haft egen strandtomt kunnat ta sig ner till ån för att t ex hämta vatten eller skölja tvätt (Feldt 2003). Korpogatans västligaste del har tycke av en hålväg, då tomtmarken på omgivande sidor är betydligt högre belägen. Detta kan vara en indikation på att gatan har en ansevärd ålder.

Det nu aktuella schaktet är placerat mellan Skenaån och den västra delen av den tomt som benämns C:9 på 1713 års stadskarta över Skänninge. Om denna tomt går följande att läsa i kartans beskrivning: Stenhuggarens sahl. Michael Hacks arf:s arf och egen tomt bebyggd vid gatan. Tomten var belägen i 3:die eller Broo kvarteret.

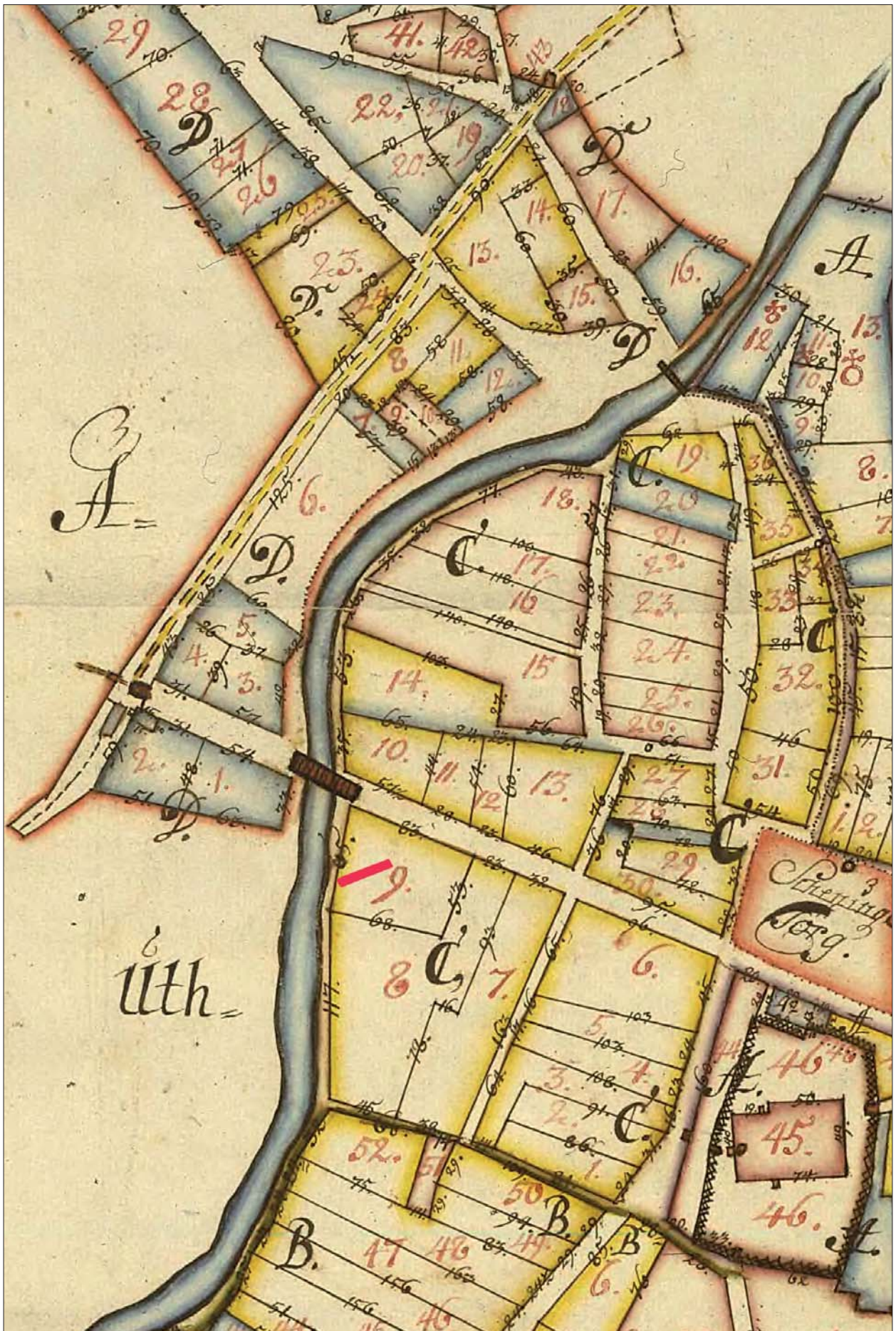
Längs Skenaån, på den norra sidan om Vadstenagatan har kraftiga, flerskiktade och feta kulturlager påträffats (Feldt i manus a). Endast ett fåtal undersökningar har genomförts söder om Vadstenagatan, på Skenaåns västra sida. När en ny gång- och cykelbro anlades över Skenaån i höjd med Korpogatan påträffades endast kraftiga påförda sentida utfyllnadsmassor på platsen för brofundamenten på åns ömse sidor (Feldt 2003).

I Lindbladsparken och Sandgatan utfördes undersökningar i samband med schaktningar för VA (Feldt 2000). Vid detta tillfälle framkom inga lämningar efter medeltida bebyggelse. Några spår efter äldre strandskoningar på åns västra sida kunde inte heller ses vid det tillfället. Eftersom schaktet endast berörde en kort sträcka längs ån, kunde inte äldre lämningar uteslutas vare sig uppströms eller nedströms. Schaktsträckningen i Sandgatan berörde vid det tillfället endast sentida utfyllnadsmassor.

Vid undersökningar i samband med schaktning för en ny VA-brunn i Korpogatans västra del, närmast Skenaån framkom kulturlager med en mäktighet på minst 0,5 m. De undre lagren åtskiljdes av vattenavsatta lager med lera. På ca 1 m djup under nuvarande markyta påträffades stenar tolkade som en stenläggning; kanske en stenskodd strandkant till Skenaån. Schaktet grävdes inte ner till orörd undergrund. Ett lerigt strandlager har daterats till 1600-talet (Feldt 2006a).

I Ågatan intill Vadstenagatan påträffades kulturlager och en anläggning under dessa som tolkats som en möjlig kokgrop (Hörfors 1991). Vid den aktuella undersökningen konstaterades tre äldre gatunivåer i Ågatan sträckning. Inga daterande fynd påträffades i anläggningarna och någon säker begränsning åt söder av de äldre gatunivåerna kunde inte fastställas vid undersökningen.

I tomtmark i kvarteret Sångaren 5 (Ringgatan 5), strax väster om Lindbladsparken, har två stolphål samt ett dike med skärviga och skörbrända stenar i fyllningen påträffats. Ett ben från diket har daterats genom ¹⁴C-analys till 1000-1100-talen e Kr (Feldt 2006b).

Figur 3. Stadskarta från 1713 med den aktuella schaktsträckningen markerad.

Syfte och metod

Det huvudsakliga syftet med förundersökningen var att tillse att fast fornlämning kom till skada i så liten utsträckning som möjligt. Detta skulle ske genom att schaktsträckningen, om möjligt, justerades i höjd- eller sidled. Fast fornlämning som påträffades skulle undersökas och dokumenteras avseende karaktär och omfattning. Påträffade lämningar skulle om möjligt även dateras.

Det är betydelsefullt för tolkningen av Skänninges medeltida utveckling att fastställa kulturlagrens omfattning närmast Skenaån. Tidigare undersökningar i närområdet har visat på bevarade kulturlager av varierande omfattning. Schaktet bedömdes trots sin begränsade omfattning ha potential att lämna viktig kompletterande information till tidigare undersökningsresultat.

Den arkeologiska förundersökningen genomfördes i form en antikvarisk kontroll i samband med schaktningarna. Schakten grävdes med maskin. Sammanlagt uppgick markingreppen till en sträcka på ca 18 löpmeter med ett schaktdjup på 1,5-1,8 m. Schaktet dokumenterades på plan- och profilirtningar, samt fotograferades. Murbruk och kol från lagren togs tillvara och förvaras i avvaktan på slutgiltig fyndfördelning på Östergötlands länsmuseum under accessionsnummer ÖLM C4334. Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands länsmuseum.

Undersökningsresultat

Schaktet grävdes till större delen i en relativt brant sluttning från den västra gaveln på huset utmed Vadstenagatan i kvarteret Stadslagen 2, ner till gångvägen längs Skenaåns östra strand. Den övervägande delen av schaktningen berörde endast moderna fyllnadsmassor och påförd matjord. I fyllnadsmassorna i schaktets östra del fanns rikligt med byggnadsavfall, medan matjordsinslaget övervägde i den västra delen. Den östligaste delen av schaktet var vid kontrollen redan återfylld på en ca 7 m lång sträcka på grund av rasrisk.

På ett kortare parti i schaktets mellersta del framkom flerskiktade, feta kulturlager. Dessa utgjordes överst av ett markant lager med raseringsmassor innehållande murbruk och tegelkross. Under detta fanns två lager med kulturjord som i sin tur överlagrade ett kraftigt brandlager med bränt trä. Det brända träet bildade svagt böjda konturer, vilka kan vara spår efter stockar eller kluvor.

Kulturlagren kunde följas längs en drygt 2 m lång sträcka. Schaktet grävdes inte ner till undergrunden, varför det är möjligt att kulturlager kan finnas under fyllnadsmassorna längs hela sträckningen. Det var dessutom inte möjligt att avgöra tjockleken

Figur 4. Schaktöversikt. Foto Ann-Charlott Feldt, ÖLM.

på de bevarade kulturlagren i området.

Inga daterande föremål påträffades i kulturlagren. Dock tillvaratogs bitar av murbruk från raseringslagret och brandlagret. Från brandlagret tillvaratogs dessutom träkol. Någon analys av kolet har inte utförts inom ramen för denna undersökning men provet har sparats för en eventuell framtida analys.

Murbruket har jämförts okulärt med länsmuseets referenssamling för murbruk avseende struktur, fasthet, färg och ballastens mängd och innehåll. Detta kan ge en antydning om datering eftersom det visat sig att det finns vissa generella drag som är gemensamma för murbruk från olika byggnader, men från samma tidsperiod (Modén & Feldt 2004).

Det murbruk som togs tillvara från raseringslagret (lager 2) bestod av två olika varianter som närmast

Figur 5. Parti av schaktväggen som visar de böjda konturerna efter bränt trä. Foto Ann-Charlott Feldt, ÖLM.

påminner om murbruk som båda kommit till användning på bl a Linköpings slott (t ex typ 55) och Vadstena slott (t ex typ 8b), som båda användes vid

mitten av 1800-talet (Modén & Feldt 2004, Modén 2004). Detta antyder därmed att raseringslagret tillkommit som tidigast under 1800-talet.

Murbruket från brandlagret är ett mycket poröst och smuligt kalkbruk med intensivt vita kalkklumpar. Detta saknar helt paralleller i läns museets referenssamling. Möjligen är det bränt, vilket kan ha gett det den speciella strukturen och porositeten. Det finns inget i detta prov som motsäger en datering till senmedeltid eller 1500-1600-talen.

Källor

- Diplomatarium Suecanum (DS). 2001. *De svenska medeltidsbrev i svenskt Diplomatariums huvudkartotek*. CD version 2 Riksarkivet
- Feldt A-C. 2000. *VA-schakt väster om Skenaån*. Lindbladsparken, Sandgatan och Ture Långs väg, Skänninge, Östergötland. Rapport 2:2000. Östergötlands länsmuseum
- Feldt A-C. 2003. *Ny bro över Skenaån*. Vid Skenaån, mellan Borggatan och Vadstenagatan. Arkeologisk förundersökning/antikvarisk kontroll. Skänninge. Östergötland. Rapport 89:2003. Östergötlands länsmuseum
- Feldt A-C. 2004. *Före staden. Preurbana lämningar i Skänninge*. C-uppsats. Institutionen för Arkeologi och Antik historia. Uppsala Universitet
- Feldt A-C. 2006a. *I Korpgatan vid Skenaån*. Arkeologisk förundersökning/antikvarisk kontroll. Skänninge. Östergötland. Rapport 2006:29. Östergötlands länsmuseum
- Feldt A-C. 2006b. *Diken, stolphål och trädgårdsodling Västanå Skänninge*. Arkeologisk förundersökning/antikvarisk kontroll. Skänninge. Östergötland. Rapport 2006:32. Östergötlands länsmuseum
- Feldt A-C. i manus a. *Kriminalvårdsanstalten i Skänninge - Vikingatid och medeltid mellan kloster och hospital*. Basrapport. Arkeologiska undersökningar 2003 och 2004. Kv Östanå 6, Kriminalvårdsanstalten, Skänninge. Rapportmanus. Östergötlands länsmuseum
- Feldt A-C. i manus b. *Fjärrvärme Västanå*. Arkeologisk förundersökning 2000. Västanå, Skänninge. Rapportmanus. Östergötlands länsmuseum
- Hörfors O. 1991. *Ågatan/Vadstenagatan och Återvändsgränd 1 och 6. Skänninge stad*. Arkeologisk förundersökning. Rapport Östergötlands länsmuseum
- Modén E. 2004. *Vadstena slott 1997-1999*. Byggnadsarkeologisk undersökning. Rapport 2004:42. Östergötlands länsmuseum
- Modén E. & Feldt A-C. 2004. *Linköpings slotts nya byggnadshistoria*. Byggnadsarkeologisk undersökning, Linköpings slott, Rapport 2004:35, Östergötlands länsmuseum
- Tagesson G. 2002. *Biskop och Stad – aspekter av urbanisering och sociala rum i medeltidens Linköping*. Lund Studies in Medieval Archaeology 30. Stockholm
- Wallenberg B. 1984. *Grav under runhällar i Skänninge*. Stockholm
- Stadskarta över Skänninge, daterad 1713

Tekniska uppgifter

Område Vadstenagatan–Skenaån, väster om kv Stadslagen 2
Stad Skänninge
Kommun Mjölby
Län och landskap Östergötland

Fornlämningsnummer RAÄ 5
Ekonomiska kartans blad 085 41 (8F 4b Skänninge)
Koordinater X 6474928-6474937 Y 1457800-1457814
Koordinatsystem RT 90 gon 2,5 W

Typ av undersökning Arkeologisk förundersökning / antikvarisk kontroll
Länsstyrelsens diarienummer Saknas, akut ärende
Länsstyrelsens beslut 2006-12-13 (muntligt)
Länsstyrelsens handläggare Carin Claréus
ÖLM diarienummer 603/06
ÖLM projektnummer 530580

Uppdragsgivare Mjölby kommun, Tekniska kontoret
Kostnadsansvarig Mjölby kommun, Tekniska kontoret

Fältarbetsledare Ann-Charlott Feldt
Personal -

Fältarbete 2006-12-14
Total sträcka Ca 18 löpmeter

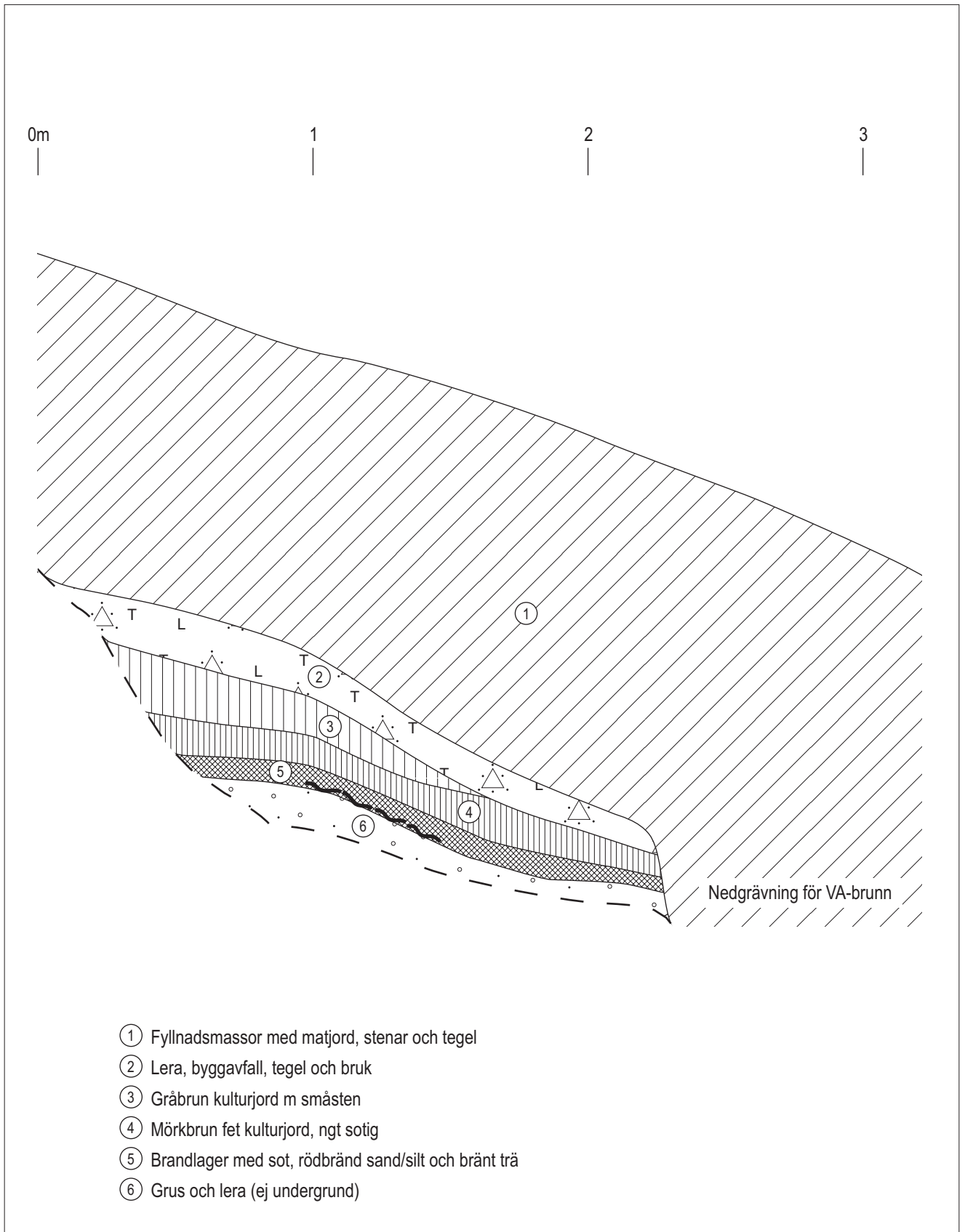
Foto Digitala bilder
Fynd ÖLM C4334 (murbruksprover)
Analyser Nej

Grafik Johan Levin
Renritning Johan Levin
Grafisk form Johan Levin

Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands länsmuseum.

Ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriverket dnr 507-99-499
ISSN 1403-9273 Rapport 2006:94 © Östergötlands länsmuseum

Bilaga 1. Profiliritning

Under december 2006 utförde Östergötlands länsmuseum en arkeologisk förundersökning i form av en antikvarisk kontroll. Undersökningen gjordes i samband med schaktning för ett stopp i avloppet i grönområdet öster om Skenaån och söder om Vadstenagatan i Skänninge. Schaktet grävdes ner till 1,5-1,8 m djup. Större delen av schaktningen berörde endast moderna fyllnadsmassor och påförd matjord. På ett kortare parti i schaktets mellersta del framkom flerskiktade, feta kulturlager, raseringsmassor och ett kraftigt brandlager med bränt trä. Kulturlagren kunde följas längs en drygt 2 m lång sträcka. Schaktet grävdes inte ner till undergrunden, varför det är möjligt att kulturlager kan finnas under fyllnadsmassorna längs hela sträckningen.